

УДК 373.3/.5.015.31:172.15]:792.8
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-2-9>

Віра СИНЄОК,
orcid.org/0000-0003-0623-1718
заслужена артистка України,
доцент кафедри хореографії
Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) v.synieok@kubg.edu.ua

Костянтин КАЛІЄВСЬКИЙ,
orcid.org/0000-0003-4202-4222
викладач хореографії
Гімназії-інтернату № 13 Солом'янського району міста Києва
(Київ, Україна) kostiashkin@gmail.com

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Актуальність статті полягає в аналізі та дослідженні педагогічних прийомів, закладених у навчально-виховній роботі хореографічного колективу. Творче відродження культурно-освітніх і виховних традицій народної духовності – одна із найважливіших граней української наукової педагогіки, національної системи виховання.

На сучасному етапі розвитку суспільства змушені констатувати прикрий факт, що педагогічна наука нині перебуває у глибокій кризі. У праці «Людина і машина» відомий філософ М. Бердяєв пише: «Машина і техніка завдають страшного пошкодження душевному життю людини, і перш за все життю емоційному, людським почуттям. Душевно-емоційна стихія згасає в сучасній цивілізації».

Беручи до уваги ці проблемні аспекти сьогодення, в статті аналізуються шляхи виходу з кризової ситуації, яка на жаль продовжує поглиблюватися. Насамперед потрібно всю багатогранну систему освіти і виховання оперти на вітчизняний ґрунт, віковічні національні традиції, в яких сконцентровані духовні цінності української нації. Через народне мистецтво кожний вчитель, вихователь може наповнювати молодь віковою духовністю, творчо відроджувати стародавні етнічні скарби.

Доброчливість і вимогливість, добровільність і відповідальність, принципівість гармонійно поєднуються у педагогічних методах навчання в народному хореографічному колективі. Сучасна методична робота в танцювальному колективі ґрунтується на ідеалах українського національного мистецтва, яке увібрало в себе ідейно-моральні, емоційно-естетичні, психолого-педагогічні надбання наших пращурів.

З огляду на вищезазначене, доцільно констатувати наступне: формування та розвиток підростаючого покоління засобами хореографічного мистецтва є найбільш ефективним в досягненні поставленої мети, яка полягає в прищепленні національно-патріотичної концепції виховання до сучасних методів формування естетично-моральних якостей підлітків та закладають первісні основи загальної культури майбутньої особистості.

Хореографічне національне виховання не можна сприйняти серцем, душою і розумом, глибоко не знаючи історію українського народу, його культури, психології та духовності. Національне мистецтво цюнайтісніше пов'язане зі змістом цих фундаментальних понять і цілеспрямовано формує у підростаючих поколіннях вищі компоненти духовності.

Ключові слова: патріотичне виховання, хореографічне мистецтво, народний танець, національна культура.

Віра SYNIEOK,
orcid.org/0000-0003-0623-1718
Merited (Performing) Artist of Ukraine,
Assistant Professor at the Department of Choreography
Hrinchenko Art College of Borys Hrinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) v.synieok@kubg.edu.ua

Kostiantyn KALIEVSKYI,
orcid.org/0000-0003-4202-4222
Teacher of Choreography
Kyiv Boarding Gymnasium №13 of Solomyansky district of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) kostiashkin@gmail.com

PATRIOTIC EDUCATION OF THE YOUTH BY MEANS OF FOLK CHOREOGRAPHIC ART

The topicality of the article lies in the analysis and research of pedagogical techniques laid down in the educational work of the choreographic group. Creative revival of cultural, educational and upbringing traditions of folk spirituality is one of the most important facets of Ukrainian scientific pedagogy, the national system of education.

At the present stage of society development we are forced to state the unfortunate fact that pedagogical science is currently in deep crisis. In the work "Man and Machine" the famous philosopher M. Berdyaev writes: "Machine and technology cause terrible damage to the mental life of man, and above all emotional life, human feelings. The emotional element is fading in modern civilization.

Taking into account these issues of the present, the article analyzes ways out of the crisis situation, which unfortunately continues to deepen. First of all, we need to rely on the entire multifaceted system of education and upbringing on national background, age-old national traditions, in which the spiritual values of the Ukrainian nation are concentrated. Through folk art, every teacher, educator can fill young people with age-old spirituality, creatively revive ancient ethnic treasures.

Benevolence and demanding, voluntariness and responsibility, adherence to principles are harmoniously combined in pedagogical teaching methods in the folk choreographic team. Modern methodical work in the dance group is based on the ideals of Ukrainian national art, which has absorbed the ideological and moral, emotional and aesthetic, psychological and pedagogical heritage of our ancestors.

Taking into account all the above mentioned, it is worth noting the following: the formation and development of the younger generation by means of choreographic art is the most effective in achieving this goal, which is to instill a national-patriotic concept of education in modern methods of forming aesthetic and moral qualities of personality.

Choreographic national education cannot be only perceived with heart, soul and mind without deeply knowing the history of the Ukrainian people, its culture, psychology and spirituality. National art is most closely connected with the content of these fundamental concepts and purposefully forms the higher components of spirituality of younger generations.

Key words: *patriotic education, choreographic art, folk dance, national culture.*

Постановка проблеми. Історія України переконливо свідчить, що розвиток культури, мистецтва, духовності неможливі без національного відродження. Національна ідея має декларуючу, засадницьку та універсальну фундаторну дію, пульсуючу джерельну силу, що надає найвищого стимулу для розвитку особистості.

В радянські часи чинилися всілякі перепони на шляху ідентифікації українців як нації, і це призвело до втрати історичної самобутності та етнічного усвідомлення своєї природи. Молоді слід глибше пізнавати свій етнос, культурно-історичне буття свого народу, досліджувати та занурюватись в вікові традиції та обряди пращурів і висвітлювати філософські аспекти минулого.

Саме навчаючи дітей національному танцю через призму грайливих сюжетів танцювальних співаночок, в їх свідомість закладається етнокультурна національна самобутність, своєрідний етнічний код.

В. Верховинець бачив суть у вихованні «фізично здорового, етично стійкого та інтелектуального розвинутого майбутнього члена суспільства». Виступаючи на III-му з'їзді дошкільних закладів Полтавщини у 1921 році, він говорив: «Гра є наймиліша хвилинка, котрої потрібно дитині для всебічного виховання її молоденького тіла, розуму та індивідуальних здібностей». В своїх виступах В. Верховинець неодноразово наголошував, що «завдяки іграм можна виховати у дитини всі властивості, котрі ми шануємо у людей і котрі нам хотілось би прищепити малечі різними оповіданнями, бесідами та навчаннями».

Актуальність статті полягає в усвідомленні всіма суб'єктами освітньої діяльності розуміння суті народного хореографічного мистецтва, яке

розпочинається з початкових ланок і завершується її найвищим рівнем – університетською хореографічною освітою.

Відомий український педагог С. Русова підкреслювала, що «соборною, міцнішою нацією в наші часи являє себе та, яка краще других вичерпала в своєму вихованні глибинні національні скарби й національній психології дала вільний розвиток».

Аналіз досліджень. Концептуальні проблеми виховання молодого покоління всіх ланок освітнього процесу досліджували науковці різних часів та епох. В. О. Сухомлинський виховував молодь в традиціях рідного народу, пропагував національну ідею, яка мала стати провідною, об'єднуючою в культурно-історичному бутті українського народу. Працівники Лабораторії народної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова працювали над проблемами українського національного виховання. Також у цій сфері працювали науковці В. Г. Стельмахович (Стельмахович М. Г., 1996), Г. В. Кравчук, В. Г. Кузь (Кузь В. Г., 1995), В. І. Сергійчук (Сергійчук В. І., 1996), А. Ф. Шевченко.

Як галузь науки про виховання, так і українське хореографічне мистецтво значно розширюють засоби та можливості національного патріотичного згуртування характерних якостей молодого покоління, формує новий світогляд та виховує духовність, стійку громадську позицію, що здатна берегти, зміцнювати свою найпрекраснішу батьківщину.

Мета статті – повернутися до витоків виховання духовно-етичних досконалостей, що творять світогляд дитини. Великий Бальзак говорив, що ми завжди турбуємось за розвиток мозкових

звивин, але забуваємо про душевні, які теж є у людини. Саме навчаючи дітей мистецтву танцю, ми втілюємо людську мрію про прекрасне, вільне, могутнє, виховуємо моральні цінності, формуємо духовну та фізичну досконалість молодого покоління.

Виклад основного матеріалу. Розкрити тему виховання сучасної молоді хотілось би починаючи з Древньої Греції, адже стародавні греки вважали танець кращим виразником почуттів, а танцювальне мистецтво – важливим засобом виховання. За теорією грецького філософа Платона людина вважалась освіченою, коли крім всього вміла добре співати і танцювати. Греки високо шанували мислителів, великих полководців, переможців олімпійських ігор, їх ставили пам'ятники, серед яких також були скульптури танцюристів, які вона шанували як справжніх героїв.

Митець відтворює емоційний стан людини, яка за своє життя проходить через різні труднощі та негаразди, висвітлює ці прояви через хореографічну композицію, яку глядач починає бачити очима творця танцю, і таким чином просвітницька функція мистецтва знаходить суспільно-виховне значення. Мистецтво танцю має великий вплив на емоційний стан людини, але існують не тільки зразкові приклади, а й негативні. Пропаганда варварських ідей неповноцінності, розбещеності та вседозволеності, жорстокості, насильства пробуджує у людей, особливо у молоді, низькі, аморальні інстинкти. Це протирічить самій природі танцю, виразником якої є радість буття, доброта, висвітлення всього прекрасного та чарівного, розвінчання людських хиб та недоліків, висміювання людських недоліків. Це підтверджує девіз древніх греків: «Істина – те саме, що краса».

Мистецтво не може бути байдужим, воно повинно нести в собі віру в красу і правду, надію на найкраще майбутнє, любов до всього створеного Всевишнім. Цілісною людиною можна вважати тільки тоді, коли її психофізичний стан поєднаний та гармонійно взаємодіє з духовним, що створює умови для творчого самоствердження в багатьох напрямках її життя.

Фізична досконалість об'єднана з духовним багатством та моральною чистотою, є фундаментальною парадигмою гармонійно розвинутої особистості, яка утворюється під впливом усебічного виховання, а саме раціонального фізичного та інтелектуального тренування. Формування людини починається ще до її народження, в утробі матері. На цей процес впливає не тільки емоційний стан матері, а й стосунки в родині, регулярні заняття фізичними вправами та духовне життя.

Коли дитина народиться, її виховання продовжиться, і повинно бути поступовим, постійним і різноманітним.

Оптимальним вирішенням завдань духовного і фізичного виховання можуть стати заняття з хореографії, які сприяють зміцненню здоров'я, виправленню деяких природних фізичних недоліків, формуванню правильної постави, вихованню морально вольових якостей. Найважливіше місце при цьому повинно відводитись вивченню джерел народної хореографії, ігор та обрядів.

Український народ створив багато прекрасних, різноманітних танців, у яких відображалися характерні риси народу, його побут, праця, національний дух. Звернувши увагу на творчий календар природи, можна побачити, що кожен період року має свої особливі пісні і танці. Тепле літо – Івана Купала – пісні, ігри та купальські танці. За ним – обжинковий період зі своєю обрядовою палітрою, весільною музикою з шелестом падаючого листя, шурхотом жорен – осінь. А там – Новий рік з різдвяними колядками та щедрівками. Потім стріжень, а далі весняночки наступають зі своїми хороводами та переплясами.

Масові народні танці сприяють вихованню у дітей дружніх стосунків, поваги до старших, до праці і природи, прищеплюють почуття взаємодопомоги. Для розширення можливостей виховної роботи потрібно створювати урізноманітнений дитячий танцювальний репертуар із розгорнутою сюжетною лінією, з різними образами, як позитивними, так і негативними, що розвиває у дітей уважність і спостережливість. Завдяки базовому принципу єдності навчання і виховання у дітей формується художній смак, вони починають помічати і сприймати прекрасне не тільки в мистецтві, а й в житті, в них формується уявлення про мистецтво танцю, хореографічну і загальнолюдську культуру.

На особливу роль мистецтва вказують не тільки теоретики художнього виховання, але й американські діячі науки. К. Тейлор, який вивчає природу наукової творчості, пише: «Я вже неодноразово стверджував, що скоріше науці є чого повчитися у мистецтва, ніж навпаки... Художнє виховання, можливо більш цінне у вік науки, ніж це визначають. На відміну від виховання наукового, художнє виховання завжди ставило заохочення і розвиток творчості одним із головних завдань».

В науковій статті Ю. Жукової та Л. Піменової зазначено, що «у дослідженнях психології мистецтва і художньої творчості особистісні характеристики розглядаються як умова успішних занять мистецтвом, але не досить уваги приділяється

впливу мистецтва на зміну особистісних характеристик. Тому на сучасному етапі актуальною проблемою художньо-естетичного виховання є дослідження психолого-педагогічних механізмів формування особистості засобами мистецтва».

Розглядаючи поняття мистецтва, можна зазначити, що це є частина духовного життя суспільства і форма суспільної свідомості, яка по-перше є майстерністю, а по-друге – художньою творчістю за законами краси. В процесі художньої діяльності відбувається самостійна реалізація можливостей творчої особистості, емоційного розкріпачення особистісного «Я», що стає найбільш ефективним засобом виховання.

Найважливішим аспектом естетичного виховання і художньої культури особистості є хореографічне мистецтво, яке спрямоване на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси у всіх сферах діяльності людини. Доктор Селія Спарджер, автор книги «Анатомія і балет», колишній консультант Королівського балету Англії, писала, що «балет є надто складним засобом виховання постави, дисциплінованого і красивого руху, швидкої мозкової реакції і зосередженості, щоб обмежити його вивчення лише для небагатьох обраних». Вплив художньо-естетичного виховання на свідомість підростаючого покоління обумовлює зміну свідомості молоді генерации, застосовує істотно особливий педагогічний підхід задля виховання духовності та культивування моральних цінностей.

При формуванні різностороннього розвитку природних здібностей дитини потрібно звернути увагу на правильну обрану обґрунтовану наукову методику виховання. Існує безліч нових методів і прийомів, які є провідними і відповідають вимогам сучасності, які в свою чергу здатні призвести до створення творчої основи інтелектуального розвитку дитини. Застосовуючи різноманітні сучасні методичні прийоми з використанням каталізаторів, що збуджують думки і почуття дитини, можна досягти гарного результату, мета якого полягає в прагненні до навчання та інтересу до художньо-творчого розвитку. Хореографічна педагогіка виконує багато загальноосвітніх, виховних, творчих функцій, а ще невід'ємною частиною якої є фізичне виховання, завданням якого полягає в оздоровленні вихованців.

Щоб досягнути певних результатів потрібно естетичне виховання дітей молодшого віку будувати на грі і через гру, бо вона вносить в життя вихованця радість, яскраві враження, збуджує активність, розвиває творчі здібності, уяву, фантазію, створює великі можливості для виявлення ініціативи, вчить

бути самостійними. Через гру діти сприймають світ, створюють дружні стосунки з однолітками.

Ще в минулих століттях національні дитячі українські ігри мали велике виховне значення. Побачена тяжка праця батьків знаходила свій відгук в іграх на трудову тематику («Печу, печу хлібчик», «Вийшли в поле косарі»). До групи ігор на тему праці приєднується за своїм впливом на патріотичне виховання ігри та пісні військового характеру («Старий батько», «Гей, Сірко», «Гей, військо йде»). Характерними рисами українських ігор є надзвичайна багатосторонність педагогічного та естетичного впливу на вихованців. Особливу привабливість всім іграм надають пісні, зібрані в народі або створені видатними музичними діячами України. Пісенний доробок авторів творів М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Козицького, П. Демуцького та багато інших створюють високохудожній пісенно-літературний український народний мелос.

Проводячи дослідницьку роботу в напрямку патріотичного виховання молоді не можна не звернути увагу на найпотужнішу рушійну виховну традицію нашого народу як козацька педагогіка.

Підростаюче покоління українців виховувалось засобами вертепних дійств, казок, легенд, міфів, пісень, дум та інших жанрів фольклору, в яких козак зображувався як степовий лицар, сильний, мужній, кмітливий і винахідливий, що завжди перемагав «самого чорта» та всіх ворогів. Народ завжди ставив за високий взірець досвідчених і загартованих козаків, що як вікові дуби-велети все своє свідоме життя полум'ям сердець своїх освітлювали шлях до волі тисячам і тисячам співвітчизників. Розкриваючи глибини і багатогранності національної духовності, її історико-педагогічний аналіз впровадження в життя шляхом форм і методів козацького виховання переконливо свідчить, що сучасна педагогіка набуває конкретного національного характеру виховної цілеспрямованості.

Вихід України на сучасний рівень світових стандартів в галузі освіти і науки значною мірою залежить від розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки, яка червоною стрічкою пролягає через етнічну ідею педагогічної спадщини нашого народу. Епоха Трипільської культури (IV–III тисячоліття до н.е.) свідчить про створений величезний скарб нашими пращурами, який є найбагатшим у світі: фольклор, міфологія, багатогранне народне мистецтво, національні традиції. Цей величезний пласт виховної мудрості, народної педагогіки був покликаний зрошувати підростаюче покоління в самобутньому національному, гуманістичному, демократичному дусі.

Життєдіяльність нашого народу в період язичницького часу, а надалі козацько-лицарського періоду мали під собою твердий етнічний ґрунт, на якому активно проростали вітчизняні національні традиції, які стали надійною основою українського виховання та наукової педагогіки. Національні цінності і святині мають фундаторну і багатогранну впливову силу на методичне цілеспрямоване безперервне рушійне дійство складових компонентів вітчизняної педагогіки, розвиток якої ґрунтується на становленні єдності і цілісності всіх ланок та підсистем національної освіти.

Дослідження істориків етнопедагогічної праці М. Г. Стельмаховича, Є. І. Сявавко свідчать, що в козацькому навчанні і вихованні дуже широко застосовувалися ідеї та засоби народної педагогіки, фундаментальною основою якої було навчання і виховання на засадах української народної мудрості. Багатовікова історія українського народу покликала до життя унікальне явище не лише української та східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку, яка містить в собі не тільки матеріальні, а й духовні аспекти національної самобутності.

З початку XVI-го століття ідеал українського козака, людини-лицаря був і залишається центральним в українській культурі, в фольклорі, художній літературі, живопису та ін. Саме на історичному, культурному і мистецькому матеріалі, який розкриває героїзм життя і подвижницьку діяльність, С. Наливайка, К. Косинського, П. Сагайдачного, Т. Федоровича, Б. Хмельницького, І. Богуна, І. Мазепи, І. Сірка та ін. провідників українського козацтва, батьки, вчителі, патріоти виховували дітей, підлітків та юнаків. Аналіз віковічних здобутків народних педагогів переконливо свідчать, що їх специфічним принципом є надання пріоритетності українським загальнонаціональним інтересам перед особистими, виховання дітей на найвищих досягненнях українського народу, його вершинних здобутках духовності, на подвижницькій діяльності та героїзмі козацтва.

Саме такі принципи виховання містить в собі народне хореографічне мистецтво, яке має на меті працю над систематичним вдосконаленням тіла і душі, саморозвитку і самореалізації всіх фізичних, душевних і духовних сил і можливостей. Основним завданням мистецтва танцю також є плекання глибокої поваги до етнічних скарбів нашого народу, збереження та популяризація доробку вітчизняних творців.

Особливу увагу необхідно звернути на фольклорне виховання, яке становило один із най-

важливіших напрямків національного виховання. Його серцевиною були пісні, думи, балади та народні танці. Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва – декоративно-прикладного, музичного, танцювального, вишивання, рушникарства, різьби по дереву тощо, насичені національними мотивами.

Найяскравіший народний танець – гопак є взірцем фізичного загартування молоді. Запальний, пристрасний, відчайдушний, із складними фізичними, навіть карколомними прийомами, в ньому першоосною є бойовитість духу, віра у власні сили, надія на себе, свою спритність. Весь дух танцю відображає неймовірну енергію та порив до життя, вмикає потужну напругу духовних та фізичних сил.

Дослідники доводять, що гопак починали культивувати наші пращури, волхви, які не мали права носити зброю, тому вони були змушені винайти спосіб себе захистити. У «Хроніках» візантійського історика VI-го століття Льва Диякова є такий запис: «Волхви є справді дітьми Сатани... Ті з волхвів, котрі живуть у лісах, а не в містах, володіють руками своїми і ногами з таким успіхом, що можуть самотужки протистояти голими кінцівками мечам і списам кількох озброєних важких піхотинців Візантії». Далі історик зазначає: «Володіють волхви руками і ногами з такою силою, що перед ними не встоїть жоден воїн».

Це саме мистецтво перейняли козаки і проводили свої тренування під музику, що дозволяло легше і зручніше оволодівати прийомами боротьби. Подібні «бойові танці» є в багатьох народів світу, але український гопак є вершиною національного хореографічного мистецтва.

Висока ефективність хореографічних занять в галузі тілесного та психофізичного виховання, втілення в неї найкращих досягнень національної спадщини забезпечує глибоку та всебічну етнізацію підростаючих поколінь. Пізнавально-виховний потенціал народного мистецтва сприяє формуванню в молоді глибокої духовності.

Узагальнюючі висновки. Усі методи патріотичного виховання безумовно будуть мати позитивний вплив на підлітка саме тому, що підростаюче покоління в цей період життя максимально гостро відчуває емоційний стан художнього образу в хореографічній композиції. Вихованці в цьому віці вперше починають зіштовхуватись зі справжніми дорослими почуттями та мають спрагу до пізнання нових, більш дорослих речей. Це стосується також і мистецтва танцю. Тому українська народна хореографія – краще джерело для виховання у підлітка саме вищих духовних та моральних цінностей.

Обґрунтувавши взаємозв'язок між опануванням підлітками українського народно-сценічного танцю та виховання у них національної самосвідомості, слід дотримуватись системи цілеспрямованого і послідовного збагачення змісту хореографічно-педагогічної освіти цінностями української етнографічної культури, що сприятиме вихованню духовної сфери підлітка.

Отже, патріотичне виховання молоді засобами народного хореографічного мистецтва розпочинається з занять в танцювальних гуртках дошкільного віку, що концептуально має вико-

нувати функції закладання базових стандартів хореографічної освіти, формуванню необхідних компетентностей щодо подальшого розвитку підлітка, для якого народний танець стане значущою складовою життя та гармонійного розвитку. Як писав К. Ушинський, «виховання, створене самим народом і засноване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, заснованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу... У кожного народу своя особлива національна система виховання...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. 5-те вид., доп. К. : Муз. Україна, 1990. 150 с. ISBN 5-88510-099-3.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Велес, 2005. 528 с. ISBN 966-8263-16-2.
3. Кокуленко Б. Степова Терпсихора. Кіровоград: видавництво «Степ». 1999. 214 с. ISBN 966-7595-06-4.
4. Колногузенко Б.М. Методика роботи з хореографічним колективом : навчальний посібник. Харків : ХДАК, 2005. 153 с.
5. Кривохижа А. М. Гармонія танцю. Навчально-методичний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. 90 с. ISBN 966-96-201-2-0.
6. Кривохижа А. М. Роздуми про мистецтво танцю. Записки балетмейстера. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2012. 172 с. ISBN 978-966-130-002-5.
7. Руденко Ю., Губко О. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. К. : МАУП, 2007. 384 с. ISBN 966-608-620-4.
8. Тенденції розвитку народного та сучасного хореографічного мистецтва України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. К., 2018. 79 с.

REFERENCES

1. Verkhovynets V. M. (1990) *Teoriia ukrainskoho narodnoho tantsiu*. [Theory of Ukrainian folk dance] 5-te vyd., dop. K. : Muz. Ukraina. 150 s. ISBN 5-88510-099-3 [in Ukrainian].
2. Voropai O. (2005) *Zvychai nashoho narodu*. [Customs of our people] Etnohrafichnyi narys. Veles. 528 s. ISBN 966-8263-16-2 [in Ukrainian].
3. Kokulenko B. (1999) *Stepova Terpsykhora*. [Steppe Terpsichore] Kirovohrad: vydavnytstvo «Step». 214s. ISBN 966-7595-06-4 [in Ukrainian].
4. Kolnohuzenko B.M. (2005) *Metodyka roboty z khoreohrafichnym kolektyvom*. [Methods of working with choreographic team] Navchalnyi posibnyk. Kharkiv: KhDAK. 153 s. [in Ukrainian].
5. Kryvokhyzha A. M. (2006) *Harmoniia tantsiu*. [Harmony of dance] Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv pedahohichnykh navchalnykh zakladiv. Kirovohrad: RVTs KDPU im. V. Vynnychenka. 90 s. ISBN 966-96-201-2-0 [in Ukrainian].
6. Kryvokhyzha A. M. (2012) *Rozdumy pro mystetstvo tantsiu. Zapysky baletmeistera*. [Reflections on the art of dance. Notes of the choreographer] Kirovohrad: Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo. 172 s. ISBN 978-966-130-002-5 [in Ukrainian].
7. Rudenko Yu., Hubko O. (2007) *Ukrainska kozatska pedahohika: vytoky, dukhovni tsinnosti, suchasnist*. [Ukrainian Cossack pedagogy: origins, spiritual values, modernity] K.: MAUP. 384 s. ISBN 966-608-620-4 [in Ukrainian].
8. *Tendentsii rozvytku narodnoho ta suchasnoho khoreohrafichnoho mystetstva Ukrainy*. (2018) [Trends in the development of folk and modern choreographic art of Ukraine] Materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii. K. 79 s. [in Ukrainian].